

ՃՇՏՈՒՄՆԵՐ ՉՆՔՈՒՇԻ ՄԱՍԻՆ

Իմ երկասիրած Ձեռագրապատումին մասին պրպտումներ կատարելու նպատակով դեպի Եւրոպա երկրորդ¹ ուղևորութիւնս, այս անգամ, Փարիզ-Պոլիս-Երուսաղէմէն դատ, ընդգրկեց նաեւ Լոնտոնը: Գիտէի, թէ Լոնտոնի British Museum-ը ունի հարիւրաւոր հայ ձեռագիր մատենաներ, զորս դտայ օրինակելիօրէն ցուցա-կադրուած²: Սակայն անոնց մէջ մեր պրգ-տիկ Չնքուշին վերաբերեալներ կրնային գտնուիլ:

Մտքիս մէջ ծագած այս հարցումը տեղին էր եւ անոր իրական պատասխանը տարակուսելի:

Մեծ եղաւ զարմանքս, սակայն, երբ ԳՏԱՅ արժէքաւոր նիւթեր (ձեռագիր մատենան եւ քարտէս) Ձեռագրապատումին համար եւ օր մը աւելի Լոնտոն մնալը անհրաժեշտ եղաւ այդ նիւթերը օրինակելու եւ մի քանիսը նկարահանելու համար:

Երկրորդ օրը, ուշ տառն, երբ կրկին աչքէ կ'անցնէի հայ ձեռագիրներու ՅՈՒ-ՅԱԿին (որ ունի յիշատակարաններու հա-յերէն եւ անդերէն համառօտադրութիւն-ներ ալ) անուանացանկը (որ միայն անդ-լերէն է), դէմ յանդիման եկայ հետեւ-եալ տողին.

Lazar, Archbishop and Abbott of A-dish, in 1604. 71 (էջ 375, Բ. սիւնակ, վերէն վար՝ Տրդ տող):

Անգլերէն այս տողէն որոշապէս կը հասկցուի, թէ Ատիշի մէջ 1604 թուակա-նին կար վանք մը, որուն վանահայրն էր Ղազար արքեպիսկոպոս:

Տողին վերջը ցոյց տրուած էջը (71b)

բացի եւ ստուգելի, որ այդ մեծ սխալը յառաջացած էր ուրիշի մը սխալէն, ան-ուանացանկը կադմօղին մտքին մէջ ըս-տելծուած շփոթութենէ մը:

71b էջին անդլերէն համառօտադրութե-նէն դուրս էր ձգուած խնդրոյ առարկայ վանքին անունը (Աստուածածին) եւ, ո-րովհետեւ յիշատակարանի սկզբի մասին համառօտադրութեան մէջ՝ անուանա-ցանկը կադմօղը կարգացած էր, թէ ձե-ռագիրը (ՄԱՇՏՈՅ) գրուած էր Ատիշի մէջ 1604ին, ան ենթադրած էր, թէ այդ թուականին Ատիշի մէջ էր նաեւ այն վան-քը, ուր գտնուած էր այդ ձեռագիրը, եւ որուն վանահօր անունն էր Ղազար արքե-պիսկոպոս:

Յատկեցի նստած տեղէս եւ Ձեռագրա-տան տնօրէնին ուղադրութեան յանձնեցի սխալը եւ անոր ուրիշ յառաջացած ըլլա-լը, յայտնելով նաեւ, թէ իմ ծննդավայ-րէս միայն 2½ մղոն հեռու է Ատիշը, ուր 1604ին վանք գոյութիւն չունենալուն մա-սին բազմաթիւ գրաւոր տուեալներ ունիմ տրամադրութեանս ներքեւ: Աւելին: Յոյց տուի Պր. տնօրէնին՝ Ատիշի մէջ գրուած այդ Մաշտոցին (որ ինք բերաւ ինծի) Ե-րեթ տարբեր յիշատակարանները, որոնք կը հաստատեն, թէ Ատիշի մէջ ԲԱՐՍԵՂ անունով գրիչ մը գրած է զայն, զոր գը-

1. Առաջինը 1964ի ամբան, ընդգրկեց Փարիզ-Վիեննա-Վենետիկ:

2. Հաստատութիւնն ունի նաեւ սղագիր հատոր-ներ, որոնց ցուցակադրութեան աշխատանքները տակաւին լրացած չեն: Մանուկ Բարիքեան կը կատարէ այդ աշխատանքները:

նած է Հարպաթօնցի³ Տէր Յոհան անու-նով քահանայ մը եւ նուիրած Արղնիի Ս. Աստուածածին վանքին:

Աճապարանօք կատարուած այս ցուց-մունքներս սիրով ընդունեց տնօրէնը, արձանագրեց ուշի ուշով եւ վստահեցուց զիս՝ թէ չուտով պիտի կատարուի պատ-շաճ սրբադրութիւնը սխալին:

Զբաւականացայ այդքանով: Ժամանա-կըն ուշ է, — ըսի տնօրէնին, — կը խոս-տանամ այս երեկոյ իսկ զրի առնել սըր-բադրութեանս բացատրութիւնները հան-գամանօրէն եւ վաղը առաւօտ ժամը 10ին (թանգարանի բացուելու ժամուն), Լոն-տոնէն մեկնելէս առաջ, յանձնել Ձեզի:

Մեկնումի պարապանքը թոյլ չտուին որ անձամբ յանձնէի. եւ ստիպեալ, թըղ-թատարով զրկեցի խոստացածս, որուն պատճէնն է հետեւեալը.

29 September 1965
Custodian
Manuscript Department
The British Museum
London, England

Dear Sir,

Please accept my apologies for not coming to you personally this morning as I promised. Because of previous plans made by my son, it was necessary that we leave London early morning.

Here is the explanation of the error I found in the Index of the **Catalogue of Armenian Manuscripts**.

The eighth line of column 2 on page 375 reads: «Lazar, Archbishop and Abbot of Atish, in 1604, 71b». On the referred page, but in column a, the original Armenian reads: «Եւ մի-րոյ առաջնորդի սուրբ ուխտիս պատուածմին, Տէր Ղազար արքեպիսկոպոսին»:

Translated, this should read: «And to our prelate of St. Asdwadzadzin [Holy Mother] Convent, Sir [?, «most holy», for an Arch- bishop] Lazar, Archbishop». Whereas, in the next column (b), as referred to by the Index, the translation reads: «Sir Lazar, Archbishop, was Abbot or **our** [my underscore] Convent». Note the omission, in the translation, of the name of Atish because he had read in the begining of the manuscript that it **was written** in the village of Atish, in 1604.

May I add three important facts in support of the correction:

1) Even if the name of the convent were omitted from the original Armenian, listing the archbishop as being of Atish would be in error, because «our Convent» should have been trans- lated simply as it was written — «our Convent» — with no reference to a location. The people of Atish or Harbato (another village mentioned in the manuscript — the birthplace of the bu- yer) referred to St. Asdwadzadzin Convent as **their** convent and the abbot as **their** abbot.

2) There were two convents in the region bearing the name St. Asdwadzadzin — in Chun- koosh, which is near Atish, and one in Argeni, wich is near Harbato.

3) It is common knowledge that the referred - to Archbishop Lazar was the Abbot of the Con- vent at Argeni in 1604.

Permit me to cite two additional paragraphs from the reverse side of page 248. The first is by **the author** of the manuscript (written in Atish): «This is the work of a sinful and un- worthy servant of the servants of God, Parsegh, who is burdened with sins. Remember him in your prayers». The second is about (and possi- bly, by) the priest **who acquired** the manu- script and **donated it** to the Convent at Argeni: «This 'St. Mashtotz' that belonged to Rev. O- han, son of Setrag of Harbato, has been plac- ed in St. Asdwadzadzin Convent of Argeni in memory of his kind soul». It is not clear as to who gave it to the Convent. But it is stated elsewhere that **he** gave it.

Thanking you again for your many courtesies to me and for permitting me to draw this to your attention, I remain

Respectfully,

Պերճախօս եւ տրուած բացատրութիւն- ները: Ձեմ ուղեր աւելի յամենալ եւ կ'անցնիմ խորհրդածութիւններուս:

Այն բոլոր օտարները եւ անդլիախօս

3. ԺԹ. եւ Ի. դարերուն քրտաբնակ այդ գիւղին մէջ, Մեծ Եղեռնի տարիներուն, պահուելով արօրէ եւ ջարդէ ազատեցան խարբերվա- ընակ Չնքուշի նահատակ Մարտիրոս աղա Մուրաթեանի որդիքը՝ Արամ եւ Տիգրան (վեր- ջինը մեռած Տիթրոյթի մէջ 1955ին): Որոշ է, թէ Հարպաթօն ալ ԺԵ. դարուն հայաբնակ էր, ինչպէս էին, այդ դարուն, Չնքուշի շրջակայքի Հացուտ եւ Հապուման գիւղերը, որոնք յաճախ յիշատակուած են յիշատակարաններու եւ Օրա- գրութեան մէջ:

հայերը, որոնք հայերեն չեն կրնար կարգալ, անտարակոյս պիտի օրինակեն վերել սխալը և պատմադրութեան մէջ պիտի յաւերժանայ այն սխալը, թէ Ատիշ զիւրը 1604ին ունեցած է վանք մը, որուն վանահայր եղած է Ղազար անունով արքեպիսկոպոս մը:

Թէ՛ Ատիշի պէս փոքր վայրերուն մասին կատարուած սխալներն ալ իրապէս կ'օրինակուին ու կը յաւերժացուն պատմագրութեան մէջ, այդ մասին իմ պրպտումներուն ընթացքին գտած փաստերէս մէկը միայն պիտի յիշեմ — սխալ մը, որ լայնօրէն օրինակուած է:

Գարեգին Վրդ. Սրուանձտեան, որ 1879ին այցելած է Չնքուշի վանքը եւ օրինակած այնտեղ գտնուած ձեռագիր մատենաներու յիշատակարանները, որպէս թէ սխալ մը «սրբադրելով», իրապէս գործած է սխալ մը, որ հետեւեալն է.

Մեր վանքին պատմագիր Տ. Մովսէս, շարունակելով իր պատմագրութիւնը, կը գրէ.

«Եւ յետ նորին (վանահայր Յովհաննէս վարդապետ, վախճանած ՌՃՀԲ = 1723) եղիագար վարդապետն Աւիսալցի (Աւետրցի) Բ (2) ամս նստի եւ ոչ կարէ կառավարել գաբռն» (Թորոս Աղբար, Բ, էջ 459):

Աւիսալցին (որ պէտք էր ըլլալ ԱւիսիՍ-ցի) (Աւետրցի)ի վերածելու հայրենասէր վարդապետին այս սխալը օրինակած են եւ պատմագրութեան մէջ յաւերժացուցած արդէն Վահէ Հայկ («Խարբերդ եւ անոր ոսկի դաշտը»), Տօքթ. Հ. Հ. Ոսկեան («Խարբերդի, Տիգրանակերտի, Սեբաստիոյ եւ Տրապիզոնի վանքերը»), Հ. Ն. Ծովական (Սիոն, 1957 Հոկ.-Նոյ) եւ ուրիշներ:

Գարեգին Վրդ. պիտի չգործէր այդ սխալը, եթէ իր օրինակած այդ միեւնոյն Յայսմաւուրբի յիշատակարանները կըրկին աչքէ անցնէր, եւ տեսնէր, թէ այդ տողերէն երկու էջ անդին ինք օրինակած է նոյնինքն այդ ապիկար վարդապետին հետեւեալ տողերը.

«Եւ ԱւիսիՍցի եղիագար սուտանուն

արեղայ եկի Հապուման վասն Ս. Աստուածածնայ պողոյն համար, ե (5) ար կեցայ, երեսս չհայեցան, մարդ չեկաւ ի մաւսս, ՌՃԾԷ» (1708, Թ. Ա. Բ, էջ 257):

Հարկ կ'ա՞յ ըսելու, ա՞յնքան ակներեւ է, թէ այս մի քանի տող, եւ անճոռնի զբարարով, յիշատակարանը գրողն ու մեր վանքի պատմագրին յիշած ապիկար վանահայրը միեւնոյն անձն են, միեւնոյն ԱՒԻՕՍՅԻ եղիագարը, որ 1708ին եղած է արեղայ, իսկ 1723ին (15 տարի ետք) վարդապետ:

Ինչո՞ւ այս սխալները գործած են վանքի Գարեգին Վրդ.ը, Խարբերդցի Վահէ Հայկը եւ ուրիշ ոչ-չնքուշցի բանասէրներ:

Որովհետեւ, մարդ միայն Չնքուշցի կամ Շիրոցի ըլլալու է, որ կարենայ գիտնալ, թէ Չնքուշէն 18-20 մղոն հեռաւորութեամբ, Շիրո-Քաֆարտէզի (յայն-կոյս Եփրատ գետի) գիմացի բլրան մը վրայ կը գտնուէր զիւր մը ԱՒԻՕՍ անունով, որ ունէր հայ եկեղեցի եւ քահանայ: Աւելցնենք նաեւ, որ Չնքուշցիներէն ու մանք ալ չեն գիտեր այս իրողութիւնը, սակայն Շիրոցի մէջ գործող բոլոր Չնքուշցի արհեստաւորներն, իսկ Քաֆարտէզցիներն ու Աղուանցիներն ԱՄԷՆՔԸ գիտեն, որովհետեւ մինչեւ 1915ի Մեծ Եղեռնը, հայ քահանայ չունեցող այդ զիւրերուն հոգեւոր մատակարարութիւնները — մկրտութիւն, պսակ, թաղում, եւն. — կը կատարէր եւ երբեմն ալ այդ զիւրերն երթալով կը պատարագէր ԱՒԻՕՍ քահանան:

Ըսինք, թէ Չնքուշի մասին գրող ծանօթ գրադէտներու (ի շարս որոնց Ս. Մ.

4. Քաւ լիցի, թէ մեղադրանքի համար կը գրուին այս տողերը: Մենք խորապէս կը գնահատենք ազգանուէր վարդապետին օգտակարութիւնները առաւելապէս մեր ծննդավայրին: Առանց անոր օրինակած յիշատակարաններուն շատ թերի պիտի ըլլար Չնքուշապատումը եւ մենք գիտենք, թէ ան օրինակած է դանոնք անապարափօք, անոնց գոհելով Չնքուշ այցելելու ժամանակն անգամ:

Ծոցիկեան) ուրիշ սխալները պիտի չիլենք: Սակայն աւելորդ չենք համարիր մատնանշումը մեր համաքաղաքացի Մանուկ Փռուկեանի 1929ին հրատարակած՝ մեր ծննդավայրին եւ անոր արժանաւոր դատակներուն անպատուարեր ու այլանդակութիւններով լի՝ գրքոյկը, զոր այս պահուս չունինք մեր տրամագրութեան ներքեւ, եւ եթէ չենք սխալիր, անունը «Դրուագներ Չնքուշի Անցեալէն» է եւ անկէ մեր մէջըրումներն ալ թէեւ իր բառերը չեն տառացիօրէն, սակայն անոնց ճշմարտացի նշանակութիւնն ունին:

Սփիւռքի Չնքուշցիներուն մէջ լայնօրէն տարածուած այս գրքոյկին 8 եւ 9 էջերուն մէջ ըսուած է, թէ՛ «Չնքուշցիներու նախահայրերը Բալուէն գաղթած են», այս անհերքելի է, «թէ՛ «Չնքուշը 250 տարիէն աւելի պատմութիւն չունի», թէ՛ «Չնքուշցիները Ռշտունիներէն սերած են», եւ յաջորդական էջերու մէջ յերկրում է պատմութիւն մը՝ «Չնքուշի տեղը տափարակ եւ ինքնապաշտպանութեան անյարմար ըլլալուն» համար լեռը բարձրանալու ատեն թշնամի քուրտերուն կողմէ «խումբ մը շէնցիները» հետապնդուելու միջոցին չային (գետակ) ջուրը «կախմիք ներկուելուն»... ինչպէս նաեւ «փօլօ»ներու եւ «խարգօ»ներու... եւ «պատմութիւնը» հասցուցած է մինչեւ Եփրատի խաչօ, որուն վերադարձ է քուրտ աշիրաթապետները «ցից հանել» եւ «շղթայել»ներ... չմոռնալով նաեւ իր մանկութեան օրերուն «այդ շղթայները տեսած» ըլլալը...:

Թէ ո՞րքան արտառոց են վերելի անհեթեթութիւնները, կը բաւէ ծանօթանալ միայն հետեւեալ պատմական չոր իրողութիւններուն.

1. Չնքուշի վանքը ԺՁ. դարուն (1561 թ.) ՆՈՐՈԳՈՒԱԾ է եւ պատմագիրը այդ առթիւ կը վկայէ, թէ այդ թուականէն շատ առաջ, «վաղուց կառուցուած էր մեր սուրբ նախնիքներէն»:

2. Չնքուշ ԺԷ. դարուն ունեցած է վարդապետարան դպրոց, որ տեսած է անընդհատաբար 1594-1680, ուրիշ չըջնաւարտ եւ մեր վանքին մէջ ձեռնադրուած

վարդապետները հրաւիրուած են վարդապետելու (քարոզելու) հայաշատ քաղաքներ — Ուրֆա, Եւֆրատ... մինչեւ Կ. Պոլիս (Տարօնցի Աստուածատուրը, Խարբերդցի Արիստակէսը, Հոռմկլացի Եղիագարը, Ատիշցի Խաչատուրը, Մինաս Ամթեցին): Ասոնցմէ երեքը եղած են Պատրիարք եւ Կաթողիկոս:

3. 1594-1793, ամբողջ 2 դար, մեր վանքին վանահայրերն արքեպիսկոպոս եղած են, իսկ վանքն ունեցած է աւելի քան 20 միաբաններ եւ Ս. Կարապետ եկեղեցին՝ 10 քահանայ (ԺԷ. դարուն) եւ 6 քահանայ (ԺԸ. դարուն), համաձայն Օրագրութեան եւ մեր Ս. Կարապետ եկեղեցւոյն վերջերս գտնուած աւետարանին, որոնք կը կազմեն Երուսաղէմի հայոց վանքին Չնքուշքատան թիւ 1627 եւ 3490 ձեռագիրը: Այս վերջին իրողութիւնները կ'ապացուցանեն, թէ Չնքուշ 250-300 տարի առաջ ալ եղած է մեծ զիւղաքաղաք մը՝ առնուազն 10.000 բնակչութեամբ:

Իսկ ի՞նչ կը վերաբերի ԵՕՂՍՈՒՂ ԽԱՉՈՅԻՆ, որ Չնքուշցիներս իրաւացիօրէն զիւցազն մը կը ճանչնանք, մեր ձեռքին տակ գտնուած պատմական վաւերացութիւնները (եւ մեր նուիրական աւանդութիւնները, կը հաստատեն, թէ ան ո՛չ թէ մարդիկ «ցից հանող» հրէշ մ'եղած է (արարք մը, որ պատիւ չի բերէր ոչ մէկ անհատի եւ ժողովրդի), այլ Եփրատի ապրած թուականներուն (1790-1870)⁶ այդպիսի

5. Այս բոլոր նշմարութիւնները փաստելով ապացուցուած են Բազմավիշի մէջ ըստ տեսած մեր «Հայ Չնքուշը ԺԸ-Ի. դար», «Հայ Չնքուշը ԺԹ-ԺԸ. դար» եւ «Չնքուշն անիրաւում» յօդուածներով:

6. 1965 թուականի Սեպտեմբերին՝ Երուսաղէմի հայոց վանքին մէջ գտանք եւ ընդօրինակեցինք 1876-95 թթ. մեր վանքին վանահայր Մինաս Վրդ. Ամրիկեանի 200 էջէ աւելի գրութիւնը, որուն մէկ մասը կը վերաբերի իր «գործունէութեան»: Դժբախտաբար իր նկարագրած դէպքերուն քուականները յիշած չէ, բայց հետեւեալ իրողութիւնները կը հաստատեն, թէ Եփրատի խաչօն ապրած է 1790-1870 թուականներուն. ա) Մինաս Չնքուշ եկած է 1847ին, վարդապետ ձեռնադրուած է 1855ին եւ որպէս վա-

արարք մը անկարելի էր, երբ Չնքուշի մէջ կային մահմետական Պէշ (յետոյ միւտիւր), ոստիկանութիւն եւ զատարան: Ընդհակառակն, Եօղսուլը եղած է վեհանձն կտրիճ մը, քուրտերու բարեկամ, «փուխարիին պաշտպան», «ագգասէր», «ագգին ագատութեան երախտաւոր», «մեր (ագգի) վախի», «փուխարային օգտին համար ջանացող», «բոնաւորին դէմ հարբերդ (կուսակալանիստ) երթալով բողոքող» — ասոնք՝ 100ի մօտ ստորագրութիւն եւ կնիք (միւհիւր) կրող հանրագրութեան (Պոլսոյ հայոց Պատրիարքին զրկուած 1840ին) խօսքերն են:

Մեր պարզամիտ փոստիկանին արտառցողութիւններն ուղեցինք մամուլ մատնանելու եւ սրբազրելու, որովհետեւ ստուգեցինք, թէ բանասէրի համբաւ վայելող անձինք եւս զոհ դացած են անոնց եւ որպէս ճշմարտութիւն կամ «Ձմեռուշի պատմութիւն» ընդունած են անոր զրքոյկը:

Որպէս Չնքուշի, մենք նախ մեր ծըննդավայրի պատմութեան հետ կապ ունեցող վերոգրեալ սխալները կը յանձնենք բանասէրներու եւ պատմագիրներու ուշադրութեան, որպէսզի ասկէ ետք չը-

կրկնուին անոնք եւ կասեցուի անոնց յաւերժացումը պատմագրութեան մէջ, յետոյ համեստօրէն այլ պատմական ճշտութեամբ ցոյց տալու, թէ ինչպէս յառաջացած են եւ կը յառաջանան սխալները, որոնք շատ են հայ, եւ ինչո՞ւ չէ նաեւ օտար, պատմագրութեան մէջ:

Պատմագրութիւնը միայն այն ատեն կը ծառայէ իր նպատակին, երբ հիմնուած է իրական տուեալներու վրայ եւ օժտուած է քննադատական ուսումնասիրութեամբ, այլ խօսքով, երբ այն քննական պատմութիւն է:

Ահա թէ ինչո՞ւ համար մենք ծրագրած ենք եւ կը ջանանք Չնքուշի ՊԱՍՏՈՒՄը ընել Չնքուշին քննական պատմութիւնը, ուր կարելի եղածին չափ սեղմ գիծերու մէջ, եւ ամփոփ կերպով, ցոյց տրուին Չնքուշին եւ անոր արժէքներուն հանդէպ զանազան բանասէրներու եւ պատմագիրներու կատարած անիրաւութիւններն ու սխալներն ալ, եւ սրբազրուին անհրաքելի փաստերով ու իրողութիւններով, ապագային չկրկնուելու համար:

ԳԱՌՆԻԿ ԳԵՈՐԳԵԱՆ

Նահայր Պաղտատար Վրդ.ին յաջորդած է 1876-ին: Ան Եօղսուլ խաչոն կը յիշէ դատի մը տութիւն, որ ծագած է Եօղսուլին տղուն Օհանէսին Չօլախ Նիկոն ձեռնէն: Դատը տարուած է Մատեն, ուր դացած է նաեւ Մինաս Վրդ. ու վկայած Եօղսուլին ԳԵՄ, միանալով կաթոլիկներուն: Մինաս Վրդ. կը պարծենայ (թէ եւ ատով կը հաստատէ Եօղսուլ խաչոյի քարտաւանութիւնն ու համարակալութիւնը), թէ ՄԸ. Խաչատուրը դատարանին մէջ ջախջախած է իր հակառակորդներուն փաստարկութիւնները եւ միայն իր վկայութեամբ է դատաւարտուած: Մինաս Վրդ. վանահայր չէր այդ թուականին, որովհետեւ կ'ըսէ թէ Պաղտատար Վրդ. հիւանդ էր: Եւ մենք գիտենք (1864 Օգոստ.ին Կ. Պոլսոյ հայոց Պատրիարքին իր զրած նամակէն), թէ Պաղտատար Վրդ.ի հիւանդութիւնը սկսած է 1862ին եւ տեւած մինչեւ իր մահը՝ 1876 — ծերութեան հիւանդութիւն: Սխալ չ'ըլլար, ուրեմն, ենթադրել, թէ Եօղսուլ խաչօ ապրած է մինչեւ 1870 թուականը: Յետոյ, երբ 1840ին, կամ անկէ առաջ,

ագգին վախի ընտրուած էր, կը նշանակէ, թէ այդ թուականին 50 տարեկան ըլլալու էր:

7. Յըսուլ փաստ մը այս մասին: Երեք տարի առաջ, երբ ձեռնարկեցինք Ձմեռուշապատմը խմբագրելու՝ ծանր աշխատանքին, արտասահմանի հայ մատենագրաններու զուտը ափ առնելէ առաջ, օգտուեցանք Ամերիկայի մեր մի քանի թանկագին բարեկամներու զրադարաններէն: Անոնցմէ մին էր Ֆիլատելֆիարնակ գիտնական Փրոֆ. Մ. Սեւակ, որմէ խնդրեցինք նաեւ զրել արտասահմանի իրեն ծանօթ բանասէրներու եւ խնդրել անոնցմէ, որ ինձի՝ իմ պրպտմաներու համար՝ աղբիւրներ ցոյց տան: Երեք ամիս ետք, մեր սիրելի փրոֆեսորը տեղեկացուց ինձ, թէ ծանօթ բանասէր մը (որուն անունը պիտի չտանք, բայց յօդուածները կ'ընեն յաճախ Հասկի եւ Երեմի ալ Հայաստանի Կոչնակի մէջ) զրած է իրեն, թէ «Ձմեռուշ միայն 250-300 տարուան պատմութիւն ունի»: Անտարակոյս փոստիկանի «պատմութիւն» է այդ, որ, դժբախտաբար հրապարակի վրայ եղած միակ զրքոյկն է Ձմեռուշի մասին:

ՆԿԱՐԻՉ

ԼԵՐՈՆ ԱԶՆԱԽՈՒՐԵԱՆ

(ԳԱՍԸՆԿԵՐ ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻ)

Քիչերու ծանօթ է նկարիչ Լեւոն Ազնաւուրեանի անունը: Իրապաշտ եւ տպաւորապաշտ դպրոցներու միջեւ տարուբերող տաղանդաւոր արուեստագէտ մըն է ան, որ արժանի է պատուաւոր տեղ մը զրաւելու Հայ Արուեստի Պանթէոնին մէջ:

Ծնած է 1889ին, Տրապիզոնի մօտ գետնուղ Ձեֆանոս հայաշատ գիւղին մէջ: Մանկութիւնը կ'անցընէ Աղեքսանդրիա: Երկրորդական ուսումները աւարտելէ ետք, ճարտարագետութիւն ուսանելու նպատակով՝ կը մեկնի Չուրիցերիա, ուր մտերիմ ընկեր կ'ըլլայ Ռուբէն Սեւակին, որմէ ունի զեղեցիկ յուշեր:

Լեւոն Ազնաւուրեան ճարտարագետութեան հանդէպ մասնաւոր բերում մը չըլլալով, կը ձգէ ուսումը եւ կը վերագտնայ Եգիպտոս, ուր ժամանակ մը կը զբաղի վաճառականութեամբ:

Եգիպտոսի մէջ անիկա կը ծանօթանայ արքունական պալատին խաւացի նկարիչ՝ Արթուրոյ Ծաննիերին, որ նկարչական տաղանդի նշոյլներ տեսնելով Ազնաւուրեանի առաջին ստեղծագործութիւններուն մէջ, կը քաջալերէ զինքը եւ կը յորդորէ որ նկարչութեան ասպարէզը նետուի: Ազնաւուրեան Եգիպտոսէն կ'անցնի Ռումանիա եւ Հունգարիա, ուր կ'ամուսնանայ: Իր աներոջ օժանդակութեամբ կը յաճախէ Հունգարիոյ արքայական Գեղարուեստի Բարձրագոյն վարժարանը, ուր նկարչութեան կանոնաւոր դասընթացքին հետեւելով, կ'աւարտէ

Նկարիչ ԼԵՒՈՆ ԱԶՆԱԽՈՒՐԵԱՆ

զայն՝ արժանանալով վկայականի եւ զընահատանքի: Երկրորդ համաշխարհային պատերազմէն ետք՝ 1949ին, կը թողու Հունգարիան եւ կը հաստատուի Իտալիա, Պուտափեշտի մէջ ձգելով երկար տարիներու իր վաստակը, անթիւ բնակարաններ, զիմանկարներ եւ իրանկարներ (nature morte):

Իտալիոյ մէջ, 1955ին, առաջին անգամ ըլլալով, երեսունէ աւելի նկարներ կը